

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ»

Підприємництво, як інноваційний вид діяльності, за своєю суттю завжди знаходиться в епіцентрі загроз та можливостей, що виникають на стику нових перспектив і старих соціально-економічних проблем. У час безмежних інформаційних можливостей особливе місце у дослідженнях займає інноваційний розвиток екосистеми і зокрема підприємств.

В умовах підвищення непідробного інтересу до проблемних питань розбудови в Україні інноваційної екосистеми, проблеми інноваційного розвитку підприємства як її основного елементу вивчаються великим колом науковців. Однак саме поняття «інноваційний розвиток підприємства (бізнесу, підприємництва)» здебільшого уживається у контекстному плані.

Теоретико-методичні та практичні аспекти інноваційного розвитку на мікрорівні досліджувались багатьма вітчизняними і зарубіжними науковцями та практиками, серед яких В. М. Геєць, О. І. Амоша, Д. Аакер, А. І. Даниленко, Е. М. Лібанова, А. А. Гриценко, Б. Санто, В. Г. Герасимчук, С. М. Ілляшенко, О. І. Ковтун, О. В. Калінін, Л. І. Федулова, Л. В. Фролова, Р. Шиллер, Н. Фосс, М. Міллер, О. Б. Воєйкова, В. І. Лячін, О. А. Довгаль, Г. В. Довгаль, В. О. Сизоненко, Л. Е. Мінделі, В. П. Заварухін, П. Друкер, Т. В. Гринько, З. І. Кучерява, А. В. Мазур, Г. О. Швець, І. І. Кульчицький, М. О. Кохан, І. Б. Чичкало-Кондрацька, Е. О. Хаустова, Д. С. Кондрацька, Є. В. Чазов, О. С. Грицак, Н. М. Клим, В. О. Касьяненко, М. Портер, В. І. Ляшенко, І. Ю. Підоричева та інші.

Зважаючи на посилену увагу до розв'язання зазначених вище проблем вітчизняних і зарубіжних науковців, підприємницьких структур, ЗМІ та громадськості, а також висунуті в деяких документах завдання державних інститутів (зокрема, «Національна економічна стратегія 2030»; стратегії Національного інституту стратегічних досліджень: «Україна – 2030»; «Стратегія зміни майбутнього»; «Пріоритети розвитку національного підприємництва в умовах цифрових трансформацій»; Програма економічного відновлення на 2021–2025 рр. «Щодо заходів економічного відновлення України»; «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року»), вважаємо дослідження своєчасним.

Мета роботи полягає у дослідженні проблем теоретичного обґрунтування та поглиблення концептуальних засад забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

Для досягнення означеної мети здійснено аналіз понятійно-категоріального апарату інновацій, інноваційного розвитку й інноваційної діяльності підприємств.

Для того, щоб понятійно визначити інновації, скористаємося добре вивченими природно-науковими та філософськими уявленнями про них.

Термін «інновації» запозичений з англійської мови: *innovation* – нововведення. Латинське *innovare* (*in novare*) означає «оновлювати, змінювати, переробляти», *novus* – «новий, інший», «*innovatio*» – «у напрямку змін». У китайській мові даний термін означає «нововведення, новаторство, реформи»; в етимологічному аспекті ієрогліфи у назві означають «здирати шкіру» та «рубати дерева», а разом – «інновації» [1].

Глибинне вивчення онтологічних, етимологічних та історико-економічних аспектів інновацій дає підстави виділити декілька підходів до їх визначення та розуміння. На думку закордонних учених, у даний час може бути виділено три таких підходи [1]:

- результативний (інновації – відчутна новизна);
- функціональний (інновації сприяють розвитку конкурентного середовища);
- апікаційний підхід (*innovation = generation + application + implementation*) (авторка підходу Р. Кантер) [2].

Учення про особливу роль інновацій у життєдіяльності суспільства вперше з'явилося у праці австро-американського економіста, історика економічної думки та соціолога, професора університетів у Чернівцях, Граці, Бонні та Гарварді Йозефа Алоїза Шумпетера «Теорія економічного розвитку» [3]. Учений розкрив природу інновацій як «використання наявних джерел у нові способи», тим самим підкресливши нові характерні цінності тодішнього та майбутнього (сучасного) періодів: інтелект, знання, вміння, компетенції, експертність, мудрість, досвід і творчий дар.

На думку Й. Шумпетера, інноваціями можуть бути «пронизані» товари та послуги; нові й удосконалені новими методами раніше відомі технології; нові сировина і матеріали; нові вдосконалені засоби постачання; по-новому відкриті та освоєні ринки; організовані, реорганізовані й удосконалені виробничі та управлінські процеси.

Ключовою категорією даного дослідження є інноваційний розвиток підприємств. Вивчаючи розвиток будь-якої соціально-економічної системи (у тому числі підприємства), дійшли висновку, що він є однією з багатьох властивостей системи, поряд зі стійкістю, рівновагою, цілісністю, структурністю, поведінкою.

Отже, розвиток підприємства – це поступальні динамічні зміни його якісного складу (перехід від одного його стану до іншого), тоді як інноваційний розвиток підприємства є зміною якісного складу підприємства завдяки інноваціям.

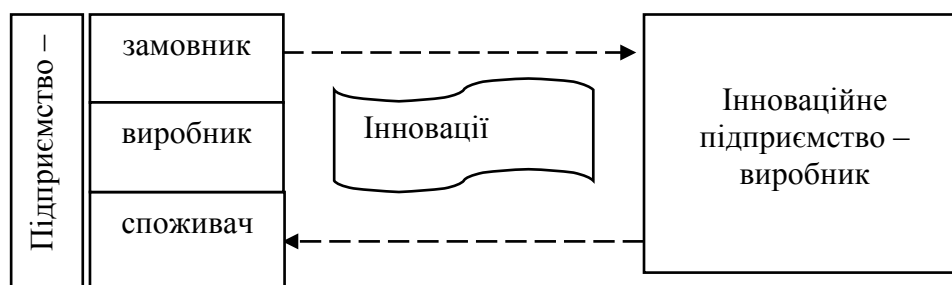
Вчена С. А. Бондаренко надає таке визначення цій категорії: «запланований, закономірно і послідовно здійснюваний процес конкретних заходів щодо проведення наукових досліджень і розробок, створення нововведень і освоєння їх у виробництві» [4]. Погоджуємось з цим визначенням, але зауважимо, що розвиток може мати випадковий, поступальний і нечіткий характер (наприклад, в умовах «кризи планування» під час подолання наслідків гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2).

Відповідно до розробок Й. Шумпетера, у наш час Єврокомісією розроблено сучасний міжнародний стандарт, в якому інновація «розглядається як кінцевий результат творчої діяльності, який отримав втілення у вигляді новітньої або вдосконаленої продукції, що реалізується на ринку, або нового чи вдосконаленого технологічного процесу, який використовується у практичній діяльності» [5].

Звернемося до нормативно-правового забезпечення інноваційного розвитку, яке містить близько 200 відповідних документів, основними з яких є Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про електронні довірчі послуги», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні»; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи»; Постанова Верховної Ради «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України»; Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»; Концепція Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021–2025 роки тощо.

Згідно з Законом України [6], «інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг»; інноваційне підприємство – це «підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг» [6]. До інноваційних підприємств належать технопарки, інноваційні центри, інжиніринг-центри, технополіси, інноваційні бізнес-інкубатори, венчурні (інноваційні) фонди, центри трансферу технологій, стартапи та ін.

Важливим моментом є розуміння відмінності між інноваційним підприємством та виробничим підприємством як відкритої соціально-економічної системи (рис. 1).

Рис. 1. Інновації у системі взаємодії виробничого й інноваційного підприємства згідно з результативним підходом

Джерело: авторська розробка

Як видно з рис. 1, інноваційне підприємство здебільшого виступає виробником інновацій. А виробниче підприємство є замовником продуктових, процесових, маркетингових чи управлінських інновацій у інноваційного підприємства і водночас споживачем інновацій; або ж виробником інновацій (ринкових, товарних, управлінських, соціальних тощо). Звичайно, інновації виникають у всіх соціально-економічних системах; при цьому важливою їх характеристикою є те, що вони йдуть від виробників, які «привчають» до них споживачів.

У науковій літературі виділяють декілька класифікаційних критеріїв інновацій [7]:

– рівень значущості від ступеня спричинених якісних змін: базові (радикальні), інкрементальні, модифіковані, модернізовані та адаптовані;

– предметна спрямованість: технологічні (процес-інновації), продуктові (продукт-інновація), організаційно-управлінські, логістичні, соціальні, інституціональні, комбіновані);

– за масштабом поширення (глобальні, державні, міжгалузеві, галузеві, регіональні, локальні);

– пріоритетність за перспективою діяльності;

– за об'єктом інноваційної діяльності (упровадження);

– за організацією упровадження;

– ступінь новизни об'єкта інноваційної діяльності (наукове відкриття, винахід, ноу-хау, промисловий зразок, корисна модель);

– ефективність (економічна, соціальна, екологічна, науково-технічна, інтегральна);

– конкурентоспроможність;

– характер задоволення потреб;

– за часом появи на ринку;

– за причиною виникнення;

– за ступенем ризику запровадження тощо.

Основні класифікаційні ознаки інноваційних підприємств:

– за спеціалізацією;

– за характером діяльності;

– за видом науково-технічної продукції;

– за видом удосконалюваних об'єктів;

– за характером галузі знань;

– за принципом створення;

– за ступенем охоплення стадій циклу «дослідження–освоєння»;

– за ступенем роздержавлення;

– щодо використання комбінування;

– у залежності від переважаючого типу інновацій [9].

За видом спеціалізації інноваційні підприємства поділяються на предметні (створення конкретних видів продуктів і послуг, технологій, ресурсів) та адресні (використання значущих наукових результатів, отриманих у наукових центрах, у вигляді створення дочірніх науково-технічних та інноваційних фірм, а також обслуговування галузі, підгалузі, підприємств тощо).

За характером діяльності інноваційні підприємства – це ті, що виконують НДР і ДКР та функції обслуговування науки.

За видом науково-технічної продукції інноваційні підприємства поділяються на такі, що спеціалізуються на фундаментальних дослідженнях, науково-дослідних роботах, дослідно-конструкторських роботах, створенні дослідних зразків, виробництві дослідних партій, перших серій. Вважаємо, що саме ця класифікація і розуміння особливості реалізації науково-технічної продукції є вкрай важливими у здійсненні інноваційних процесів та інноваційної діяльності.

Так, у класичному вигляді ланцюг інноваційного розвитку включає такі стадії: фундаментальна наука → практичні дослідження (галузева наука) → дослідне виробництво → серійне виробництво → експлуатація → модернізація. Сьогодні цей ланцюг, на жаль, переривається вже на галузевій науці.

За видом удосконалюваних об'єктів виділяють інноваційні підприємства, спеціалізовані на НДДКР (R&D), спрямованих на вдосконалення виробів, матеріалів, технологій, форм організації та управління, інших об'єктів. Варто зазначити, що останнім часом роль R&D зростає в міру того, як основна частина доданої вартості у підприємстві зміщується з етапу «виробництва» на етап «розробки».

За характером галузі знань виділяють інноваційні підприємства у сфері природничих наук, технічних наук, суспільних і гуманітарних наук. За принципом створення інноваційні підприємства поділяють на постійні та тимчасові.

За показником ступеня охоплення стадій циклу «дослідження – освоєння» інноваційні підприємства можуть охоплювати одну стадію (фундаментальні дослідження, науково-дослідна робота, дослідно-конструкторські розробки, створення дослідних зразків) або дві та більше стадій (фундаментальні дослідження – науково-дослідна робота, фундаментальні дослідження – науково-дослідна робота – дослідно-конструкторські розробки – створення дослідних зразків).

В залежності від використання комбінування виділяють інноваційні підприємства, що використовують комбінування, та такі, які його не використовують.

За ступенем роздержавлення інноваційні підприємства поділяють на підприємства: з державною власністю, акціонерною формою власності (за

участю держави або без неї), кооперативною власністю, приватною формою власності, об'єднання інноваційних підприємств у асоціації.

В залежності від переважаючого типу інновацій інноваційні підприємства поділяють на:

– інноватори-лідери (ініціатори інновацій) та інноватори-послідовники (підхоплюють ініціативи перших);

– підприємства, що орієнтуються на нові наукові відкриття або піонерні винаходи, та підприємства, які створюють інновації на основі нового способу застосування раніше зроблених відкриттів і винаходів;

– інноваційні підприємства, які створюють нові потреби, та інноваційні підприємства, що сприятимуть розвитку і задоволенню існуючих потреб;

– підприємства, що створюють базові інновації (принципово нові вироботи), поліпшуючі інновації, продуктові інновації та псевдоінновації (інновації, які залучаються підприємствами у технологічний процес чи продукт з метою затримання зниження норми прибутку та продовження життєвого циклу товару);

– підприємства, що створюють інновації з метою їх подальшого застосування в одній галузі або в масштабі всього народного господарства тощо [9].

На думку вченого В. О. Гусєва, «інноваційна діяльність – це цілеспрямовані дії, що здійснюються за будь-яким видом діяльності або у будь-якій її предметній сфері шляхом залучення засобів інтелектуальної діяльності та механізмів її підтримки, притаманних даній предметній сфері діяльності, з метою отримання різного роду ефектів (економічного, екологічного, науково-технічного, соціального та інших)» [7]. У цій зв'язці важливо вказати високотехнологічні напрями інноваційної діяльності, які сьогодні є пріоритетними для країни: кібербезпека, геоінженерія, біо-, нано- й інформаційні технології, альтернативні джерела енергії, креативна індустрія, мікроелектроніка, сучасне машинобудування, екологія тощо.

Контент-аналіз низки теоретичних джерел [1–10] та узагальнення авторських підходів до ідентифікації сутності поняття «інноваційний розвиток підприємств» дозволяє розглядати його як процес втілення інтелекту, нових знань, вмінь, компетенцій, експертності, мудрості, досвіду та творчого дару у господарську практику з метою отримання високих результатів.

У роботі проведено дослідження проблем теоретичного обґрунтування інновацій та інноваційного розвитку підприємств: на теоретичному рівні – це неузгодження визначення понять «інновації» та «інноваційна діяльність» у законодавстві України та науковому полі; на методичному рівні – відсутність чіткої класифікації інноваційних підприємств за різними ознаками для успішного здійснення інноваційних процесів та інноваційної діяльності.

Подальшого вивчення потребує питання розробки і вдосконалення концепцій, стратегій та механізмів управління інноваційним розвитком підприємств.

Список використаних джерел

1. Инновации. Экономико-этимологический словарь URL : <https://ecanet.ru/> (дата звернення: 10.03.2021).
2. Kanter R. M. Supporting innovation and venture development in established corporations. *Journal of Business Venturing*. 1985. 1, pp. 47–60.
3. Schumpeter J., Backhaus U. The Theory of Economic Development. In: Backhaus J. (eds) Joseph Alois Schumpeter. *The European Heritage in Economics and the Social Sciences*. 2003. vol 1. Springer, Boston, MA. URL : https://doi.org/10.1007/0-306-48082-4_3.
4. Switlana Bondarenko, Janusz Klisiński, Yuriy Ossik. Ocena analityczna, tendencje i czynniki innowacyjnego rozwoju przedsiębiorstw Ukrainy. *Marketing i Rynek*. 2018. 9. pp. 62–82.
5. Кучерява З. Правове забезпечення інноваційного розвитку в Україні Офіційний сайт Міністерства юстиції України URL : https://minjust.gov.ua/m/str_13958 (дата звернення: 06.03.2021).
6. Про інноваційну діяльність : Закон України в поточній ред. від 05.12.2012 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15> (дата звернення: 10.03.2021).
7. Гусев В. О. Державна інноваційна політика: методологія формування та впровадження : монографія, Донецьк : Юго-Восток, 2011. 624 с.
8. Clark G., Moonen T., Nunley J. The Innovation Economy Implications and Imperatives for States and Regions. *NSW Innovation and Productivity Council*. 2018. URL : https://www.industry.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0007/163267/IPC-TheInnovation-Economy-2018.pdf.
9. Маховикова Г. А. Инновационный менеджмент : учебное пособие, Москва : Эксмо, 2010. 205 с.
10. Фінансово-економічний словник : словник-довідник. Кол. авт. : Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 164 с.